

באו תאומים עד משבר, וכוח יש ללדת¹

הלל ויס

הרצל חקק, השיר שלא שרו מעולם - שירים, הוצאת שלהבת ירושלים, 320 עמ'
בלפור חקק, סולם הכלים השבורים - שירים, הוצאת שלהבת ירושלים, 320 עמ'

האחים התאומים, המשוררים הרצל ובלפור חקק, עלו מעירק היא בבל בעליה הגדולה 1950 כשהם בני שנתיים עם ההורים הסבים והסבתות ומשפחתם, מהם צאצאי רבנים נחשבים ודיינים מהעיר בגדד, בירת עירק והוטלו ישר למעברות בהם הצטופפו העולים - תוך ניסיון עיקש לחינוכם מחדש. התאומים, פי שניים ברוחם, נולדו בתש"ח 1948 כילדי חגיגות העצמאות למדינת ישראל ולאות תודה והזדהות עם המפעל הציוני, נשאו העולות התמימות שמות המייסדים הרצל ובלפור. האחים היו כבר כמעט בני שלושים כשנודע להם לראשונה הסוד המשפחתי על הצער שמאחורי החגיגות, פרעות דמים ורציחת דודיהם, אחי אמם. כך נולדו השירים החשובים המעלים את צפני המשפחה.

הסוד המכונן של שירת התאומים

הסוד המכונן את שליחותם של האחים הרקום בעובדות מזעזעות ובמיתוסים המשפחתיים כמו סיפורי בריאת העולם וסיפורי נהרות בבל וארם נהריים, סיפורי אברהם אבינו ובנין המקדש בירושלים וגלות נבוכדנצר ועליית עזרא ונחמיה - כל אלו מהווים מסד לשירים רבים. כך גם נודע מפי זקני העדה שלחשו באוזן ההורים מקץ שבע שנים לטבח הדודים עם לידתם: "שניים תמורת שניים". התאומים הם התמורה לדודיהם הנרצחים, נורי ואברהם הי"ד בני העשרים ועשרים ושתיים, אחי אמם סעידה - והחשבון עם השמים כאילו תם. יש שילומים. הדודים נרצחו ב'פרהוד'² הידוע, שלפי מוסד "יד ושם" לא נחשב לשואה. זהו בסך הכול כינוי יהודי לפרעות הערבים בבגדד, משולהבי התעמולה הנאצית בחג השבועות תש"א [1941]³.

באביב השנה הזאת יצאו ספריהם החדשים של המשוררים הפוריים בכותרות מתריסות כשכל אחד מהם העניק לספרו המיוחד שם חידתי וסמלי.

1. כי באו בנים עד משבר וכוח אין ללידה "ישע' לו, ג"
2. כינוי בערבית שמשמעותו 'ביזה', גל הפרעות הגדול ביותר ביהודי עירק בו נרצחו 1800 יהודים בחג השבועות תש"א [1941] נפצעו אלפים ונהרסו בתי עסק יהודיים בהמוניהם בידי המון מוסלמי מוסת על ידי שלטון עירקי פרו נאצי.
3. ראה במיוחד אברהם תווינא, [חוקר יהדות עירק] גולים וגאולים, כרך שישי עמ' 76-78 בו נזכרת פרשת רצח האחים נורי ואברהם חבשה. "ביום 26.9.48 ילדה אחותם של הנרצחים [הנעדרים] תאומים. התאומים הם הסופרים והמשוררים

הרצל אלדד חקק. ובלפור מיידד חקק; כך הם חתומים על ספריהם הם האחים 'המתנבאים במחנה' ואינם יכולים לכבוש נבואתם ואינם חדלים לשיר: "משה אמת ותורתו אמת והן בדאים"⁴. שירי התאומים גואלים את רצף השירה והסיפור של עם ישראל לדורותיו בדרך האפוס הלאומי המצורף ממכלול שירתם⁵ כמיתוס אישי השזור בהיסטוריה ובתנ"ך והמחולל אותו מחדש, כאשר שאלות היסוד: מהי מילה ומהי שירה ושפה ונבואה משוקעות ביצירות.

מתוך: אורים ותומים ותאומים/ בלפור חקק

"תאומים נוֹלְדוּ בְגִזְרַת אֲוִרִים וְתָמִים.

נִגְזַר עֲלֵיהֶם מְלֻדָּתָם

לְהִיּוֹת מִתְנַבְּאִים בְּמַחֲנֶה, מְשׁוֹרְרִים

בְּמִשְׁפַּט הָאֲוִרִים וְהַצֶּפֶן הָתָם

כּוֹתְבִים הֵם, מְאִירִים הַדְּבָרִים

נוֹתְנִים שִׁירִים אֶל חֶשֶׁן הַמִּשְׁפָּט.

שְׂכִינָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶם

אָרוֹן, כְּפָרֶת וּכְרוּבִים מְכַל צַד"....

(מתוך: סולם הכלים השבורים, 50)

תפיסת העצמי, האישי והלאומי, שחזורו, הבנייתו בזיהוי ויצירת שליחות אובססיבית. המשפחה, הקהילה והעדה היהודית הבבלית הנעה במעגלי ההיסטוריה מאז ארם נהריים והבחירה באברהם וכל פרשות בבל. לנוכח הגלות והגאולה, לנוכח מזמור קכ"ז בתהלים הפותח במלים "על נהרות בבל" בוקעת השאלה בפרט בשיריו של הרצל חקק: מהי השירה ומהי שליחות השירה, מהי שפת אמת ומהי שפת שקר ולשון רמייה.

עם שאלות היסוד הללו מתמודדת שירת הרצל ובלפור חקק, כשכל אחד מהם יוצר בתוך התהליך של התהוות השיר ממדים מלוטשים, הן באופן עיוני והן בדרך חווייתית, בטכניקות פואטיות מרתקות הנשענות על תבניות מזרחיות של פסוקים או בשורות [סורות בקוראן בטעמים בלחן המנוגן במסגדים]. שפתם מבוססת על שיבוצים ממשבצות זהב לבושם. התכתבויות והדהודים עד קצה הזמנים ואחרית הימים.

חַתְנִי [חִידוֹן] הַתְנַ"ךְ הַבִּינְלָאוּמִי בַלְפּוֹר וְהַרְצֵל חֶקֶק. בַּעַת לִידְתָם נֶאֱמַר לְהוֹרִים כִּי זֶה פִּיצוּי מִן הַשָּׁמַיִם". [78]

4. מסכת סנהדרין קי, א

5. אפוס הוא שיר עלייה לאומי מיתולוגי מקיף המספר סיפורי בראשית, התהוות אומה באמצעות גיבורי העם. החל מראשית תקופת ההשכלה העברית שלהי המאה ה-18 ועד היום כותבים משוררים יהודיים עבריים אפוסים לאומיים. האפוס העברי הראשון שנכתב כשירה הוא 'שירי תפארת' של נפתלי הירץ וייזל על משה רבנו. חלקו הראשון ראה אור ב 1789.

ציטוט משיר של הרצל – תחיית דמותו של דניאל, הגיבור המקראי:

אור שליחות. בקע רקיע, זהר חלונות.

מתי יקום האיש, מתי ילמד לפנות:

ללכת אחר הגעגוע, הזכרונות.

צפה ושר זמן נסתר, מלת צפן.

מעתיק יומין, מעבר לאפק.

כפשע מן המלים הקדושות.

כותב דורות. קורא קץ הפלאות.

השיר שלא שרו, עמוד 35.

קראתי את ספריהם בהתרגשות רבה פעמים אחדות. כל קריאה נוספת יוצרת חישוף של שכבות על גבי שכבות. כספרי הקודש, מדרשים ואגדות, סיפורי חסידות וקבלה. הספרות העברית והישראלית וכלל היקף הלשון זכו לתחיית העצמות היבשות, שבו להיות בעלי ערך אין שני. לפעמים חולין על טהרת הקודש. ולפעמים קודש שבקודש.

תופעת הרצל ובלפור חקק שונה מסיפורי האחים הנלחמים זה בזה במיתולוגיות, ולהבדיל בתנ"ך מבראשית פרשת זוגות האחים כמו קין והבל וכל צמדי הניגודים - ואף כאן במדינת ישראל של היום. מלחמות ירושה של "בני האלים" הפריבילגים ביהודים נושאי המסורת. תחרות על שלטון ובכורה ונבחרות. אך לעומת כל העולם, האחים הרצל ובלפור פועלים בתואם ובאהבה על אף השונות המובהקת - והיה הבניין אחד.

הם מהווים ביחד שתי כותרות תימורות לעמודי המקדש יכין ובעוז, כותרות ממקדש יחזקאל הנביא מבבל ומגנזי הנגינה והשירה של שירת הלוויים. העמודים הללו עתירי נפץ, נסמכים ליסודות 'הבית' שנטהר באהל המעברה כאהל המשכן. ואולי כל זה רק 'רעיון רוח'. אנו חוזרים וקוראים על נוכחות הקדושה באוהלי מעברה, כמו באוהל מועד.

כשפוקד גשם את אוהלי המעברה, מתאר זאת בלפור חקק:

ובבית הפנסת של המעברה

כבוא נושאי הארון

עמדו הורי ביניהם.

רַחֵץ הַגֶּשֶׁם אֶת רֵאשֵׁי

וְגַם אֶת רַגְלֵיהֶם.

(סולם הכלים השבורים, 107)

בין השיטין של שירת האחים ניתן לשמוע בקלות את לחש הכספית הרועמת, החל מן הכותרות לספרי התאומים, כמו דומות ופרובוקטיביות גם אצל עגנון: 'השיר אשר הושר' - המתמודד עם אי מיצוי המהות הברסלבית המובטחת, המשיחיות והגאולה, שמא האסון ישיגנו קודם, נכתב בתקופת השואה 1940⁶ והכותרת של בלפור חקק היא כמו 'היכל הכלים השבורים' של דוד שחר, שמונה כרכי סיפור מבוססי קבלה מסחרית קומית, הנלמדת ונרכשת בסלון של בתי המדרש האקדמאיים בצנטרופוגות התרבות, המתיכה את כל מילותיה החלולות להרף עין של אור נחשך. כל אדם עובר ביער הסמלים, מהדהד הצלילים. זה אל זה קרא ואמר. כך בשירו המפורסם של שארל בודלר בשירו 'התאומים' [ההדהודים המתכתבים] "לה קרוספונדנס", שיר 'ההדהודים' מ'פרחי הרע'. השיר זכה לתרגומים מצוינים אחדים לעברית כמו של זיוה שמיר וכך מצאנו את הפוזיציה הזאת אצל אצ"ג ואצל אלתרמן וכמובן אצל ביאליק בשירתו "הבריכה" בה נבראים יקומים מקבילים - השתקפויות ורפלקסיות בלשון המראות. הרצל חקק פותח את שירו 'פנים אמיתיות' בתקווה שהסודות הכמוסים ישובו להפעים את הלבבות. לתת לזהות האמיתית להשתקף במציאות:

הנוכל להחיות פנים אמיתיות

תִּפְאֶרֶת הַתְּמוּנָה שֶׁל הַדּוֹר. כִּי עֵדִים.

יִבְכוּ חַיִּים. אֲבָדָן רוּחַ כְּבָגְדִים נִבְגְּדִים.

מָה מְלֵאִים, מָה רִיקִים, הֵיִשׁ תִּצְרֶף

לְכָל הַחֲלָקִים. רֵז לְהִבִּין וְאֵז לְהִיּוֹת.

מָה הַפְּנִים הָאֲמִיתִיּוֹת. הַמְּסַגֶּרֶת רוֹעֵדָה.

נִכְתְּבֵת הַדֶּרֶךְ וְעוֹדָה. הַתְּמוּנָה עֲמוּמָה.

חֲדוֹתָה תִּיבֵשׁ. אֵינָה עוֹנָה. מָה נִירֵשׁ.

מָה בָּהּ פְּרִשָּׁה פְּתוּחָה, מָה סְתוּמָה.

השיר שלא שרו, עמוד 12.

אצל הרצל ובלפור חקק ישנה תוספת חשובה מתוך החיים הכפולים במחתרת. דרכי הסמל והמיתוס נוצרים דרך זיכרונות הציוריים התרבותיים, המילים וחוויות המשפחה והעדה ולא כחוויות טבע כמו אצל שרל בודלר. כל מילה היא הדהוד, התכתבות

6. עגנון, סמוך ונראה, ספר המעשים עמ' 182-186.

והעצמה של זיכרון חי. כל אחד מהאחים הוא עני ובן מלך. אמת ביולוגית חקוקה ומוכחת, כמו ניסוי מרצון בתאומים שחצו גם את מחנות הריכוז – ניסוי הנמשך עשרות שנים בלידת זוגות ספרי שירה, המותכים ביצירה ביחד ולחוד ושאת כולה חורץ השבר המהותי של השירה העברית מלידתה. כמו שלמדנו אצל ב. קורצווייל נגד כל העולם. 'ספרותנו החדשה- המשך או מהפכה': לדעתו, ספרותנו היא חילונית ומהווה מהפכה טוטאלית לעולם היהודי האותנטי שהיה ספוג אמונה וקדושה. זהו שבר שלא יוכל לתקן וחסרון שלא יוכל להימנות. כך מתקופת ההשכלה במאה ה-18 שהיא שבר ומהפכה ולא המשך של הוויית שונות היהודים. ההיסטוריה, הלשון העברית והלאומיות.⁷

שמירה על הרציפות היהודית ועל הייחוד התרבותי

אצל הרצל ובלפור הכול פועל הפוך. תאומים כמו התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי. לדוגמה קראו השיר הנפלא של בלפור: "ידישע מלוכה". סבא יצחק במעברה משמש רב המעברה, ומגיע אליו יהודי דובר יידיש. הם מנהלים ביניהם שיח של פסוקים:

רְאֵה אֶת עֵינָיו הַמְחַלּוֹת שֶׁל סָבָא
וְדַבֵּר עִמּוֹ בְּשִׁפְהַ 'יְהוּדִית'.
סָבִי לֹא הֵבִין יִיִדִישׁ
אָהֵב תּוֹרָה וְשִׁירָה
וְהֵם דְּבָרוּ בְּשִׁפְתֵי הַהִפְטָרָה.
רְחַל מְבַכָּה עַל בְּנֵיהָ, אָמַר סָבָא
נִשְׁעַן עַל פְּסָאוֹ, עַל הַכֹּר
מְאָנָה הַנַּחֵם, עָנָה הָאִישׁ הַיֶּקֶר.
מְנַעֵי קוֹלֶךָ מִבְּכִי, אָמַר.
וְעֵינֶיךָ מִדְּמָעָה, עָנָה.
וְשָׁבוּ מְאַרְץ אוֹיֵב, אָמַר בְּמִנְגִּינָה
בְּתוֹךְ צְרִיף הָעֵץ
וְקוֹלוֹ מְלֹא עוֹלָם.
עָנָה הָאִישׁ: וְשָׁבוּ בְּנִים לְגְבוּלָם.
(מתוך: סולם הכלים השבורים, 125)

7. בשני הכרכים "שיבות בגדאד" – התהוותן והשפעתן לדורות מאת המחבר משה ש. שבת, מכון אהל דוד ששון תשע"ט מוקדש מקום רב ומעמיק למאבק רבני בגדאד הגדולים לדורותיהם ברוחות המודרניות בדומה למאבקים בכל יהדות המזרח והמערב שעמדה על נפשה כל אחת על פי דרכה.

השיר מתאר את החיבור של כל העליות מכל תפוצות הגולה בתוך המעברה. שם נוצר קיבוץ הגלויות, שם גם מבינים העולים זה את שפתו של זה בשפת חזון הנביאים. הסיום של השיר "יידישע מלוכה" מתאר את השיח בין העולה האשכנזי ובין סבא יצחק;

רְצֵה סְבִי עוֹד פְּסוּקִים לְהַגִּיד.

לְחַץ יָדוֹ וְאָמַר: מְדִינָה יְהוּדִית.

הָאִישׁ דְּמַע וְלֹא בְּכָה:

אֶ יִיִדִישֶׁעַ מְלוּכָה.

סְבָא סְפָר לָנוּ וְקוּלוֹ רְעַד:

אֶת הַיִּיִדִישׁ הַזֹּאת

הַבְּנֵתִי מִיָּד.

(סולם הכלים השבורים, 125)

אמנם שם בעיראק בלל ה' את שפתם, פרי ספיחת העליות הציוניות והעליות וההגירות הלא ציוניות לתהומות הישראליות.

"פיסח והרהר ויולדת יחדיו קהל גדול ישוּבו הנה הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ במ עור ופסח הרהר וילדת יחדו קהל גדול ישוּבו הנה" - ירמיהו ל"א, ז'.

הנה תהליכים החזקים מכל ביטוי יהודי מילולי או טקסטואלי אחר מלבד שאלות ותשובות ופסקי הלכה ודרשות ולימוד תורה בהתמדה של ישיבות בבל בירושלים עד היום הזה.

הרצל ובלפור חקק, האחים התאומים הם תופעה ייחודית חידתית המתלווה לשירה העברית – הישראלית ומהווה לה מטען ומצבר בלתי נדלים זה עשרות שנים - ולמעשה פוטנציאל של תיבת נוח, ספינת הצלה הפועלת כצוללת מתחת למים. כך בדורות בהם השירה העברית 'התעלתה' לפזמונאות ולזמרי קסטות, לאירוויזיון 'חד קרן' ונהייתה בעיקרה ישראלית קוסמופוליטית. העברית כאילו איבדה את זיקתה למקורותיה. לא רק כערימת ציטוטים המלאה בתנ"ך, הדהודים בדרך כלל ריקים כמו מליצות של שפה מתה המכונים אינטר-טקסטואליות; 'ארמזים', 'רמזים' ושאר כינויים מבלי יכולת לזהות ולצטט ללא google להיות בר אוריין אמיתי, שהוא כספוג ומשמרת ולשקול בשכל ובלב.

הרצל ובלפור חקק צומחים מתוך הרצף של התרבות היהודית לדורותיה: האחים, שניהם ביחד וכל אחד לחוד, מבלי להתייחס לשנות ההדרה הראשונות, כפי שהתייחס אליהם הממסד הספרותי כקוריוז, שלא ראוי להימנות על קהל אגודת הסופרים

העבריים, לרבות בעתירה לבג"צ שהוגשה על ידם כאילו הם מטרד המנסה להסתנן כיתוש טורדן למשתה בלשאצר. אבל האחים כיוסף יצאו מן הבור זכו להכרה ציבורית רחבה, לפרסים ספרותיים חשובים וגם למעמד כראשי אגודת הסופרים בזה אחר זה, משך שנים ארוכות למבקרים טובים ולחוקרים. הממסד הספרותי יצר הדרה בשל השונות שלהם ושל שירתם, אך הם זכו לפרס השירה של אגף התרבות היהודית וגם לפרס על מפעל חיים של קרן אח"י: המחסום נשבר.

שירה שמאתגרת את המציאות

אבל הספרות הזאת עצמה, השירה שלהם, המציאות ככל שהיא אינה כספית נזולית- אין מי שיקשיב לה ממש מעבר למחוות האשמה וההכרה בחשיבותה ובייחודה. כל זאת מפני ששירה בכללה וספרות "זה כבר לא בבגרות" וגם לא תנ"ך לפעמים. שירה נוכחת בהתמדה בלשונה ובאתגר שהיא מאתגרת את כל המציאות "הציונית", העכשווית או הקודמת. כמו כל בן מעברה שנשבר מחמת ההתנשאות של אלו שהמדינה שייכת להם. ולא ברור, האם יש לה ואם יכולים להיות לה קוראים אמתיים המשננים שירים. הצמאים לשירה הזאת, המתמקדים ברעיון החותר נגד עצמו. קידוש חולין ההווה ומאבק בהעדר, באינות [בחוסר המלא]. מה שבוקע ומתפרץ בשירת האחים הוא שבר שלא יוכל להירפא. מתחת לזיקוקין שכבר נאסרו מחמת הלומי הקרב. זה השבר הטקטוני שחשף ברוך קורצווייל בספרותנו החדשה ואבישי בן חיים הטוען כי כל השסע מתמצה באשכנזים [ישראל הראשונה] נגד הספרדים [ישראל השניה] או כל מי שחשב ל'אחר'⁸: המאבק היהודי על כל חליפותיו מאז יוסף ואחיו הוא לחלוטין אחד ומשותף בסגנונות שונים. השירה אינה נטהרת באינסוף הציטוטים המדוקלמים של אלתרמן אצ"ג, עמיחי, וכל פראזה שירית רווחת, נתן יונתן או נעמי שמר. מתוך כל הצנטריפוגה של המלל שפלטה הספרות העברית לאחר שנסחפה למוחם הקודח של המשוררים אשר בתוך עמם הם יושבים אכן בוקעת ההכרה, כי השיר האמתי עדיין לא הושר מעולם ואולי גם לא יושר.

השיר שלא הושר מעולם מתנגן עכשיו

בספרו של הרצל חקק "השיר שלא הושר מעולם" מופיעה פואמה רחבת היקף הנושאת אותו שם: הרצל משדר את שיריו בפולסים, בגלים קצרים. בצורות. ובפור בסף כאב עמוק ובהם הצפנים החתרניים המוצדקים. אנו בגלות ארץ ישראל. בגלות המתחזה לציונית. נמצאים באיזו כיתה בבית הספר העממי של שנות החמישים עם מורים מסורים וכוונות טובות גדושי שירת התחייה, אבל היא נתקלת בקיר אטום:

8. אזרח סוג ב'.

כמו משוררי שנות החמישים והשישים, משוררי חבורת 'לקראת' ומשוררי הפלמ"ח והאנטי פלמ"ח - משוררי 'האני העני' המורדים באלתרמן ובשלונסקי שמרד בביאליק. כל הוויכוח האדיפלי המוכר הזה שהאחים ספוגים בו אבל מה שיש להם להגיד באמת לא יצלח לעולם אם לא יתגברו על השירה הזאת. השירה של התאומים היא על הסוד הזה. מהו הקרבן ומי הוקרב ומה ישוררו האחים - אנוסים במציאות מציפה ומחרישת אוזניים. האחים עושים עצמם מקשיבים וקולטים ומשתתפים בשיח, אבל ראשם וליבם נמצא במקום אחר. הרצל חקק כותב שירה כואבת על העימות הזה שבין שתי השירות:

ציטוט ממחזור השירים 'השיר שלא שר מעולם':

"יִדְעֵנוּ שֶׁהַכֵּל נִגְמַר" בְּנֶהְרֵם קָפֵא.
הַמְקַהֵלָה הַפְּכָה לְגִלִיד, כָּל חֲזוֹנָה
הַחֲלִיד. אֵיךְ תָּשׁוּב לְמִנּוֹת הַזֶּה עַל
גֶּשֶׁר חִיָּה, מַה יִּהְיֶה עַל הָעֵבֶר עַת
הַמָּטוֹס יִקְבֵּל רְשׁוֹת מֵעֵבֶר. אֲמֵנוּ,
וְצֵל גְּשָׁמָה שְׁחוּרָה מוֹחֶקֶת זְכָרָה.
בֵּין שְׁתֵּי עָרִים, נִים, לֹא מִיתָרִים.
תִּהְיוּכֹת שִׁירָה: דְּעֵךְ נֵר בְּחֻדְרָה.

עמוד 171.

הילדים שלמדו את שירת התחייה בעל פה, חשים, שנהר הספרות העברית קפא, שאותו מטוס בשירו של ויזלטיר, קיבל רשות מעבר וניצח את השירה האהובה שלהם. שירו של ויזלטיר קרוי 'מקומי בספרות העברית', - שם כתב: על מקומו בספרות 'כמקומו של מטוס שאין לו רשות נחיתה' - והוא מייחל שיעניקו לו 'רשות מעבר'.

שני תרמילאים פואטיים בשדות הספרות העברית

מתבקש לציין מהערכתו של בן ציון יהושע - המופיעה על הכריכה האחורית של "השיר אשר לא שרו מעולם" - 'ריח של לחם חם' - כרך שני, עמודים 274-284: "כשני תרמילאים פואטיים הם משוטטים בשדות הספרות העברית, הנהירים להם, כדי למצוא פשר לקיומנו ומזור לזהותנו [...] יש במסע התאומים אחר צפונות נפשם של משוררי העבר סוג של מאבק רוחני למלא את חיינו בתוכן, לשדר לנו שיש לזכור. זה מאבק נגד השכחה". אבל איך אפשר להיאבק נגד השכחה

של מישוהו, שהנכס הלשוני התרבותי המסורתי והחוויתי לא היה נחלתו מעולם, וכל מה שהוא שמע עליו היו דברי בלע. האם האתגר הזה למצוא מחט בערימת שחת ניתן ליישום מלבד האפולוגטיקה או שאבד סברו. היש או אין סיכוי להחזיר את הספרות העברית למסד שכבותיה ההיסטוריות מלפני ההשכלה והרנסאנס. זהו המאבק נגד השכחה. "כדי למצוא פשר לקיומנו ומזור לזהותנו"..." "הסיירת הספרותית של התאומים מנסה לגלות סימני דרך, פירורי לחם, המובילים למרכז הוויה הרוחנית שלנו", בן ציון יהושע, שם.

הרצל ובלפור חקק מחפשים את הרצף, את החיבור יחד: כך כותב בלפור חקק:

כָּלֵנוּ מְסִבִּין כָּאֵן סְבִיב הַזְכָּרוֹן -
אָנוּ יוֹשְׁבִים וְנוֹסְעִים
נוֹשְׂאִים גְּעֻגוּעִים לְרֵאוֹת פְּנֵי אֱלֹהִים
עֲנָנִים מְסִבִּין סְבִיב שְׁלֹחֵנוּ
עֲנָנִים שְׂקֻטִים וְעֲנָנֵי סְעָרָה
כָּלֵנוּ מְסִבִּין סְבִיב אוֹתוֹ שְׁלֹחַן
כִּי רָצוּ כָּלֵם אֲבִינָה
וְעִפְרָה יִחַנְנוּ בְּשִׁירָה.

מתוך: סולם הכלים השבורים, עמוד 11

לפני עשרות שנים עם ייסודה של המחלקה לספרות עם ישראל באוניברסיטת בר אילן, הזדמנתי לבית מורשת עולי בבל ב'אור יהודה'. מיטב שנות ילדותי ונעוריי חלפו לאורך רחוב ז'בוטינסקי ברמת - גן המוביל דרך מעברת פרדס כץ לצומת גהה ומשם לאוניברסיטה בר אילן.

עדיין היה מרגש להתרשם מעוצמת השינון של הורים שלא פרקו עול המקיימים "וישינתם לבניך" כחלק מהותי של הת"ת של בית רבן. קול יעקב מול ידי עשו. תלמידי ה'חדרים' מגיל שלוש בכל קהילות ישראל האמיתיות בהן למדו תורה מינקות ועד זקנה. רחמנא לא לימודי ליבה בעי. זוהר ותיקונים ואומרי תהילים. לומדי 'חוק לישראל' על הסדר ומעליהם הלמדנים, תלמידי החכמים החריפים נשואי הפנים, ראשי העדה שהקימו בבבל ישיבות לעשרות מהן אחדות מפורסמות מאוד שבראשן עמדו תלמידי חכמים מופלגים, שבהן לא רק גרסו גמרא בבלי אלא כל הפרד"ס לעומק. כתבי יד, ההדרות, הדיוקים, ספרות הפסקים, השאלות והתשובות וספרי הקבלה יחד עם חריפות ובקיאיות וספרי חידושים בכל המקצועות. דמויות ענק כמו

הרב עבדאללה סומך,⁹ הבן איש חי¹⁰, כף החיים¹¹. הרב פתיה¹², ובדור שלנו הרבנים הראשיים הראשון לציון: הרב בן ציון עוזיאל, הרב יצחק ניסים, הרב מרדכי אליהו, הרב עובדיה יוסף ובניו.

התרגומים המדוקלמים בעל פה בבית מורשת יהודי בבל מפי העיוורים אינם זהים. עתירי גרסאות ומסורות של מסרנים בעל פה. כמו תרגום ירושלמי, תרגום יונתן או תרגום אונקלוס. גם משיריהם של התאומים חקק, אנו למדים שהיו כל ילדותם 'ילדי תהלים' שמגיעים כל שבת בצהריים לקרוא את כל מזמורי תהלים, ולומדים שם מדרשים מרב בבית הכנסת 'מנחת יהודה' ליד בתי סיידוף בירושלים.

נדבך על הנדבכים הקודמים של התרבות

הרצל חקק מרבה לכתוב או להזכיר בשירתו את דמות 'המעתיק' כסופרי הסת"ם [ספרי תורה, תפילין ומזוזות] תלמידי עזרא הסופר בעל ספר העזרה.

זהו ביטוי למסורת של שינון כל התורה שבעל פה עוד מלפני שנחרתה בסלע. כמו בשירת הים, במי מרה פרשת בשלח. שירה מלפני מעמד הר סיני. בפרט הרצל חוזר ומזכיר את השפעתו של המורה המחנך מר סגל מכיתה א ועד כיתה ה' על השקעתו בשינון בעל פה של קטעי תנך וספרות בפי תלמידיו ללא לאות אך גם מתוך ידיעת האפשרות שהנדבכים הללו לא יעמדו בשיטפון של התרבות הישראלית.

ציטוט משיר של הרצל, שבו הילדים שלמדו את שירת התחייה בעל פה, חשים שהם מחזיקים בעמודי התווך, שהם מופקדים על נכסי העבר:

אֵלֶּה לֹא יְלִידִים. הֵם כְּהַנִּים מְחֻזְקֵי חוּט,
שׁוֹזְרִים פְּרֻכֵּת נְקֻדָּשׁת בְּתַחֲוִישַׁת שְׁלִיחוֹת.
גַּעְגּוּעַ וּדְמָעוֹת, אָבִיב חֶדֶשׁ שְׁלֵא רָאוּ עוֹד.
הַנוֹכַל בְּאַהֲבָה לְהַאִיר מֶה שְׁתַּעֲה, שְׁפָבָה.

השיר שלא שרו, עמוד 173.

נכון להריץ שירים רבים של המשוררים האחים בשמיעה כמו אומרי תהלים. כל אחד כייחודו וחיידושו נעלם וגם אין סוף לאחדותו. לא יחליף האל ולא ימיר דתו. נותן לפוסט - ציוני כרשעתו. ישלח לקץ ימין משיחנו, נעלם וגם אין סוף לאחריתו.

9. הרב עובדיה אברהם יוסף סומך ידוע בכינויו רבי עבדאללה סומך מנהיגה של יהדות בבל ראש ישיבה, פוסק. 1819-1889

10. הרב יסף חיים מבגדאד המכונה הרי"ח 1835-1909 פוסק, דרשן ומקובל, כותב ספרים.

11. יעקב חיים סופר 1869-1939 כבת את סדרת ספרי ההלכה 'כף החיים'. עלה לארץ.

12. הרב משה ישועה פתיה, גדול המקובלים 1859-1942 בשנותיו האחרונות פעל בירושלים.

התאומים חקק מתחברים בשיריהם אל המשואות שהגיעו עד בבל:

כְּשֶׁהִתְחַלְתִּי לְכַתֵּב שִׁירֵי מִשְׁפָּחָה
הִתְרַתִּי סִפְקוֹת, אָמַרְתִּי: הֵן
הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שְׁחֵרִית
אֲבוֹתֵי הַקְּבוּרִים בְּבָבֶל
עָנּוּ: אָמֵן //
הַשָּׁמַיִם נִפְקְחוּ מִסּוֹף הָעוֹלָם
וְעַד סוֹף הָאוֹתוֹת וְהַשִּׁיר הָרוּחַשׁ.
מִשׁוֹאֵה הָאִירָה מִירוּשָׁלַיִם עַד בְּבֶל
וְהִיָּה הַמְּשׁוֹרֵר הַמְּאוֹתָת
רוֹאֵה בְּשִׁירָיו מְדוּרוֹת אֵשׁ. - - -
(בלפור חקק, סולם הכלים השבורים, 45)

